

Ivan Cankar

Se je rodil na Vrhniki 10. maja kot osmi otrok med dvanajstimi. Že v dijaških letih je napisal prve pesmi in jih objavil v Vrtcu in Ljubljanskem zvonu, študija tehnike pa ni dokončal. Svet moderne ga je popolnoma prevzel. Pod vtisom velemestne kulture so nastale pesmi in prve vinjete. 1899 je izšla njegova prva knjiga Erotika, kmalu za njo pa zbirka kratkih pripovedi Vinjete. To je njegovo t.i. mladostno obdobje, kjer je postal član zadruga in se seznanil z drugimi modernisti.

Vinjete

Izšle so v založbi Lavoslava Schwentnerja, ki je bil prvi slovenski sodobni založnik in obsegajo 28 črtic oziroma kratkih novel. Vinjete so polemičen (polna nasprotujočih mnenj) izziv tradicionalni literaturi. V njih Cankar odločno zavrne vse norme, ki so utesnjevale njegov subjektivizem. Odmakne se od smeri realizma in naturalizma, saj se ukvarja z erotičnimi in moralnimi problemi. Večina besedil je lirična. S poudarjanjem duše, lepote in hrepenenja napove obrat k novoromantičnemu doživljanju sveta.

Cankar Vinjete začne in konča s spisoma, ki sta avtorjev literarni program. V prvi, uvodni vinjeti opredeli svoj model kratke proze, zgodbe ki je osredotočena na majhen, ne tako pomemben pripetljaj, vendar s simboličnim življenjskim pomenom. Na koncu pa je Epilog, ki pa je kritičen povzetek dela. V njem zasledimo opozorilo na literarno satiro (ostri način pisanja, ki zbadljivo prikazuje resničnost življenja), ta pa dokazuje slovensko zavračanje visoke literature. Prisotna je tudi politična satira, ki napada neodločnost slovenske politike.

Tisti lepi večeri

Novela je bila prvič objavljena v Vinjetah. Cankar je to novelo 1899 poslal Schwentnerju in leto kasneje tudi Zofki Kvedrovi, saj se mu je ta novela med drugimi zdela vredna prevoda v nemščino in jo tako prišteval med najboljše tekste v knjigi. Rokopis te novele se je ohranil v ljubljanski NUK.

Kot omenjeno, je ta novela model kratke proze, tako Cankar predstavi majhen pripetljaj v svojem življenju. Cankar se sprehaja po cesti s slabim zrakom, polnem prahu. Vrača se namreč iz kavarne, zato so bile njegove oči še nekoliko motne, povrhu tega, pa je še bral neko estetično, lepo razpravo. Tu Cankar izpostavi, da takšna besedila ne rad bere in nanj delujejo neprijetno.

Novela se nadaljuje, ko Cankar prikazuje svojo vsakdanjo pot po cestah, skozi šum in gnečo. Zagleda svojo ljubico, ki mu daje neko pozitivno energijo in preživi nekaj časa z njo. Kasneje zagleda debelega občinskega svetnika in se spominja, da je tudi on bil nekoč svetnik, sedaj pa večino časa posedla v mračni kleti obdan s sodi. Sprašuje se ali so to njegove sanje, ali so sanje Helena, ljubica, ki mu tako pritegne pogled, da v okolici ne opazi ničesar, le njeno okno na razkošni stavbi.

Cankar kasneje bolj prikaže svoje razmišljanje o preteklih dejanjih. Prikaže svečo na njegovi mizici, ki jo je prižgal že tretjič, tako dolgo razmišlja. Razmišlja o tistih lepih večerih, ki jih je preživel z Heleno. Prav tako pa tu Cankar prikaže zopet literarno satiro, ko omeni da dandanes ljudje nimajo več spoštovanje do lune, slavčevih pesmi in so sanjajočih žarkov.

Gospod davkar se je zamislil

Črtica je bila prvič objavljena 11. septembra 1897 v Slovincu. Tu je imela podnaslov »Slika iz pisarne«. Rokopisa te črtice ni, nastala pa je, ko je Cankar stanoval pri domačih na Vrhniki.

Dogajanje je opredeljeno na pisarno gospoda davkarja. Velik adjunkt (pisarniški uslužbenec) z nagubanim nosom je prezentiral krasno prepisano polo in stal pred njim. Gospod davkar si je mislil, da je soba laboratorij, s polno retort (erlenmajeric) in vzdušjem najrazličnejših plinov. Predstavljal si je retorto z novo snovjo, sestavljeno iz atomov, ki so se med seboj srečevali. Zamislil se je tako močno, da v ozadju sliši celo tih zvok peresa po papirju. Zagledal se je skozi okno in si predstavljal 40 letnika, ki je hodil mladeniško, oblečen pa je bil v suknjič. Bil je uradnik, ki je imel tipičen obraz uradnikov. Ta obraz Cankar označi kot najsposobnejši obraz za modele, oz. kamnite spomenike. Tu postavi v ospredje položaj uradnikov. Pravi: »Obraze postavite na piedestal (podstavek) in jih polijte z bronzo barvo.«

Brez prestanka

Črtica je izšla v Slovincu leta 1897.

Prikazuje sneženje, ki je trajalo in trajalo, kot bi snežinke privezala neka nevidna roka in jih obesila z neba. Vzdušje je bilo zaspano, kretnje so bile počasne. V postelji je ležal oče, ki je bil neurejen, brez zob, oči pa so bile polmrtve. Poleg sta bila brat in sestra, ki sta se od njega poslavljal, saj sta odšla na delo. Oče je bil zelo pesimističen, češ da se ne bodo več videli, otroka pa sta to sprejela s strahom. Kasneje, ko odideta, se podpre na postelji a le na komolce, saj več ni imel moči. Cankar prek očetovega razmišljanja nato sporoči, da ob gledanju očeta skozi okno v ves ta sneg, ne vidi nič zelenega, barvnega le belo, prazno, brez vonjav in glasu.

Črtica torej opisuje umiranje zapuščenega starca. Med drugim je v njej tudi opis dogorevajočega ognja v peči. Ta opis je prispodoba starčeve agonije in hkrati napoved njegove bližnje smrti. Takšne prispodobe se v tem Cankarjevem delu redno ponavljajo. Veliko bolj pomembna simbolična novela je novela Na večer.

Na večer

Novela pripoveduje, kako je večja družba odšla na čitalniško veselico. V tej družbi je tudi učiteljica Ana, ki se odpravlja na veselico v prav posebnem razpoloženju: iz trga, kamor odhajajo, se ji je namreč s pismom oglasil nekdanji ljubimec Vran. To je vzbudilo v Ani upanje v novo ljubezensko srečo. Ana se je pripeljala s svojo družbo v trg torej že proti večeru.

Od nekod je potegnil vlažen veter in listje je zatrepetalo — sončni dan je torej izginil. Anino upanje so samo še umirajoče zvezde. Vran prizadene Ani še zadnjo bolečino in njeno upanj e dokončno umre, tako da se vrača domov polna obupa. Odnos med glavno junakinjo in naravo ima v tej noveli svojevrstne razsežnosti in vsebino: preko narave govori usoda sama in zato lahko človek iz določenih naravnih pojavov sam spozna resnično življenjsko situacijo in svojo prihodnost.

Epilog

V Vinjetah se Cankar posveča notranjim doživljanjem, čustvenim stanjem, prividom in idejam, ki jih sklene v Epilogu. Njegov slog je v Vinjetah impresionističen, jezik pa izrazito čustven.

Epilog je znan po zapisu:

»Moje oči niso mrtev aparat; moje oči so pokoren organ moje duše, – moje duše in njene lepote, njenega sočutja, njene ljubezni in njenega sovraštva.«

Cankar je s tem zapisom zavrnil realizem. Kljub temu da so Vinjete njegova prva knjiga pripovedne proze Cankarju uspe pokazati nezadostnost dela slovenske literature. Prav tako v Epilogu življenje označi kot težko, saj ne ve kako naj prenaša na svetu toliko smešnih, bedastih in zlobnih ljudi. V prvi vrsti je s tem mislil na slovenske estetike in filozofe.